

שלום רב,

בעבר כתבתי על הוראת העיצורים הגרוניים לילדים ([קישור](#)). מאז פרסום הדברים הם הובאו לתשומת לבה של גב' הלוי, מפקחת החינוך הלשוני של בית הספר היסודי במשרד החינוך, והיא הודתה שאכן הדברים טעונים שיפור ותיקון במהדורות הבאות. אכ"ר.

ברצוני עתה לעמוד על סוגיה לשונית נוספת, בעקבות הערה של ידידי ושכני הטוב, רי"ל. בהוראת הקריאה לילדים הולך וגובר בשנים האחרונות השימוש במונח "כוח" -- במקום המונח המקובל "תנועה"¹. למשל, במדריך למורה ([קישור](#)) של גב' דגנית שניר, "כוח לקרוא" ([קישור](#)), היא כותבת בעמ' 30: "בשם 'כוח' מכונות התנועות". (דוגמה לפעילות בכיתה [בקישור זה](#) עמ' 11).

וכאן הבן שואל: מה פסול יש ב"תנועה"? מדוע חודש בדורנו המונח "כוח", ועל ידי מי?

אודה למי שיוכל להאיר עיניי.
שבת שלום,
אוריאל פרנק

נ"ב עתה מצאתי כי קדמני בשאלה זו מר [דורון קורן](#) במאמרו, "למה הוראת הקריאה והכתיבה הופקדה בידי פסיכולוגים" ([קישור](#)), ולקמן כמה קטעים מדבריו. שימו לב לקטע **בעל הרקע הצהוב**:

באופן מוזר הופקעה זה שנים הוראת הקריאה והכתיבה מידיהם של אנשי הספר והעברית, והופקדה בעיקר בידי פסיכולוגים (חינוכיים, קוגניטיביים, התפתחותיים). זו אותה פסיכולוגיה שטענה, למשל, באמצע המאה הקודמת כי לימוד שמות האותיות בראשית הקריאה מעכב את הלמידה, עד שהתברר שההפך הוא הנכון (ראו למשל מאמריה של פרופ' איריס לוין, חברת ועדת שפירא להוראת הקריאה). והרי המסקנה הזאת, ששמות האותיות חיוניים, היתה מובנת מאליה בהוראת העברית לדורותיה, עד שהתחלנו להתבלבל: מובנת למשל ליצחק אלטרמן, המורה המופלא שהקים בזמנו, בחו"ל ובארץ, רשת הוראה לגננות ושגידל לעברית את בנו, המשורר נתן אלתרמן (מחבר סיפור האותיות המקסים "מעשה בפ"א סופית").

אגב, אותו חשש ל"עיקוב למידה" נומק בין השאר בכך ששם האות מורכב מכמה אותיות (אל"ף למשל מכילה גם ל' ופ') וזה, נטען, מבלבל את הילדים, לכן עדיף בלי שם. זו כמובן טעות: קל לתלמידים לקלוט שמשמשים בצליל הראשון בשם האות, ומשקלטו זאת, ידיעת השם מעניקה להם כלי שימושי וחיבור אישי לאותיות, שלכל אחת מהן נעימה משלה וציור משלה — אל"ף כמו אלוף, ב"ת כמו בית. כך נוצר שורש עמוק לשפה.

[ברשימה הקודמת](#) חשפנו שאף כי משרד החינוך השתכנע לכאורה בחשיבות "השיום" (הקריאה בשם), הרי כמעט בכל שבע חוברות ההוראה שאושרו השנה לכיתות א' אין שם לאותיות ולא לסימני הניקוד (במקום "אלף בקמץ" אומרים "צליל"), והאותיות לא נלמדות לפי סדרן (בנימוקים דוגמת "האותיות הנפוצות תחילה" או "הקלות לכתיבה תחילה").

¹ המונח "תנועה" (כמובא [כאן](#)) נקבע על ידי מדקדקי העברית בימי הביניים על-פי המונח הערבי המקביל "תַרְפֵּה". הם הגדירו בדרך כלל תנועה כהגה המלווה את העיצור ומבוצע ללא חסימה של האוויר בדרכו.

במילון ספיר (הגה [קישור](#)) מופיעות שתי ההגדרות הנפרדות (!) האלה (ונראה שיש לאחדן; אפ"ר):

5. [יב] (בפונטיקה) הֶגֶה המוּפָק פְּרֵעִידַת מִיתְרֵי הַקּוֹל וּבִלִי יִצִירַת מַגַע בֵּין אֵיבְרֵי הַחִיתוּךְ (בְּעֵבְרִית: פֶּתַח, צִיּוּר, חוֹלֶם וּכְד') (ההפך: עיצור)

10. (בדקדוק) תנועה – (I) הגה שיש בו מעבר חופשי (או כמעט חופשי) של זרם האוויר. בעברית בת ימינו יש חמש תנועות: a, e, i, o, u, רוב סימני הניקוד – כגון קמץ, צירי וחולם – מייצגים תנועות.

זה מלכוד אופייני, שגם הוא פסיכולוגי במקורו: ניסיון להקל על התלמידים מתוך הערכת-חסר של יכולתם — ססופו הכבדה וסיבוך. ניסיון לחסוך קשיים מדומים בלימוד שמם העברי של הסימנים, שנגמר בלשון העיוועים של המדריכים למורים (ראו למשל באתר משרד החינוך), עם מונחים כמו "מודעות פונולוגית" "גרפמי" ו"סגמנטציה".

[...] ועדת שפירא שהתכנסה ב-2000 ביטלה כזכור את שיטת "השפה כמכלול" להוראת קרוא וכתוב שהתגלתה כהרסנית (היא קדמה לשיטה הנהוגה כיום, ושלתה במערכת החינוך בערך במקביל לתקופת הבדידים — שתיהן, אגב, יובאו מארצות הברית). אבל הוועדה עשתה, כאמור, רק חצי מלאכה: היא אמנם חזרה לאותיות ולניקודן, אבל לא החזירה להוראה באופן יסודי את הכלים המתאימים, שראשיתם: קריאה בשם לאותיות ולניקוד. לעומת זאת המליצה הוועדה בחום על פיתוח "מודעות פונולוגית" — נוצת טווס אקדמית שעד מהרה התקשטו בה כל החוברות החדשות להוראת קרוא וכתוב.

נסקור עכשיו את שבע החוברות החדשות והמחודשות שאושרו השנה להוראה, ונראה מה הן הבינו מוועדת שפירא.

1. **בסוד האותיות (1).** ד"ר כהרמלה לנגנטל-נשר, הוצאת פאנל-אור [...] [...]
2. **קוראים ולומדים בהנאה: קמץ פתח (1).** אילנה לוגסי-זבורוב, הוצאת רכגולד [...]
3. **כוח לקרוא (א).** דגנית שניר, הוצאת אח

נתחיל בשבחי החוברת: היא דקה יחסית (70 עמודים), כמידת ילד. היא בונה נכון את ההתקדמות בקריאה — מלים נוצרות רק מתוך האותיות שכבר נלמדו. והשיא: האותיות נקראות בשמן! מתחת לאות בראש העמוד מצוין בהבלטה שמה. האם גם בלימוד השוטף המורה תקרא לאות בשמה? ספק. אבל יש שם, ברוך השם.

אלא שסדר לאותיות אין כאן. מאל"ף ובי"ת קופצת החוברת לרי"ש, שבחוברת של זבורוב מוקמה רק במקום ה-12, כי לכל שיבוש-סדר יש נימוקים משלו.

מעבר לכך בולט שוב המאמץ הלולייני להימנע מהמונח הטבעי "סימני ניקוד" (וכמובן מפירוט שמותיהם): אלה נקראים גם כאן "צלילים", או במלה המוזרה "כוח" (ומכאן שם החוברת). וכך, אות שוואית או נטולת ניקוד היא "בלי כוח", ואות עם שאר סימני הניקוד היא "עם כוח", ותרגיל אופייני הוא: "כיתבו את האות הראשונה — עם הכוח — של המלה".

גם ה"א בסוף מלה ("ה"א שותקת") מצורפת למערך המעקפים המילוליים, והיא נקראת כאן, ובכן — "חבר". שלום חבר. והנה משפט בעברית החילופית של החוברת: "יש לו כוח בסוף מלה — מיד חבר". פרשו בעצמכם.

4. **מפתח הקסם (1).** רונית בן ארי, נירה לוין, הוצאת מט"ח [...]
5. **ליט"ף מ-א' ועד ת' (1).** נירה אלטלף, המרכז להוראה דיפרנציאלית [...]
6. **קוראים באלף (1).** ויטל גייגר (פרלמן), חגית פורת, הוצאת יסוד [...]
7. **צלילים מספרים (א).** מלכה הוכברג, מיכל דודוביץ', ד"ר הדרה לסר-כהן, הוצאת רכגולד [...]

עד כאן החוברות של ראשית הלימוד שאושרו השנה. מלבד התיקון הנדרש בהן, יידרשו גם בהמשך הלימוד פעולות שגרה חיוניות כמו הקראה בקול, כתיבת חיבורים, תיקון שגיאות, משחקי איות, דיבור ואוצר מלים, וכמובן, מבחר מעולה של טקסטים. אבל שכלול העברית מתחיל באותיות, והגיע הזמן לחלץ אותן מהסבך הפונולוגי. כי המבחן הוא פשוט: מהי רמת העברית של בוגרי הפונולוגיה הצעירים המסתובבים בינינו?